

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

به مناسبت هجدهمین اجلاس نخست وزیران شانگهای

سازمان همکاری های شانگهای

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: فرشته مقدم

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	■ پیشینه.....
۲.....	■ اهداف سازمان شانگهای.....
۴.....	■ دلایل اهمیت سازمان همکاری شانگهای برای ایران.....
۶.....	■ اعضاء SCO.....
۶.....	■ جمعیت و وسعت SCO.....
۶.....	■ اقتصاد SCO.....
۷.....	■ سازمان همکاری شانگهای در یک نگاه.....
۸.....	■ جمع بندی.....

سازمان همکاری شانگهای ابتدا در قالب گروه شانگهای و یا جی - ۵ متشکل از کشور چین و چهار همسایه آن یعنی روسیه، تاجیکستان، قزاقستان و قرقیزستان در ۲۶ آوریل ۱۹۹۶ (۶ اردیبهشت ۱۳۷۵) با هدف حل و فصل مسائل مرزی بین این کشورها تشکیل شد. به دنبال نشست های سال ۱۹۹۸ در آلمانی (قزاقستان) و ۱۹۹۹ در بشکک (قرقیزستان) و ۲۰۰۰ در دوشنبه (تاجیکستان)، این سازمان به سوی اهدافی غیر از هدف اولیه که حل و فصل اختلافات مرزی بود، گرایش پیدا کرد و اسناد دیگری پیرامون مبارزه مشترک علیه قاچاق مواد مخدر و جنایات سازمان یافته و نیز تثبیت همکاری راهبردی در زمینه های اقتصادی از جمله احیای جاده ابریشم به امضای طرفین رسید. در چارچوب همین گرایش جدید، شرکت کنندگان از اقدامات روسیه در چچن شدیداً حمایت کرده و دخالت های ناتو را در کوزوو محکوم کردند.

نشست این گروه در سال ۲۰۰۱ (تقریباً یک ماه پس از واقعه ۱۱ سپتامبر) در شهر شانگهای چین برگزار شد. در این نشست، نخست کشور ازبکستان به عنوان عضو جدید پذیرفته شد که عملاً نام گروه را به «شانگهای ۶» تغییر داد. سپس در ۱۵ ژوئن سال ۲۰۰۱، سران کشورهای عضو تأسیس «سازمان همکاری شانگهای Shanghai Cooperation Organisation» را با هدف افزایش سطح همکاری ها اعلام کردند. بدینگونه سازمان همکاری شانگهای شامل کشورهای فوق به منظور ترویج و توسعه همکاری های منطقه ای، دوستی بین اعضاء، ترویج همکاری های مؤثر سیاسی، علمی، فرهنگی، حوزه های آموزشی، انرژی، حمل و نقل، محیط زیست، مقابله با تروریسم، افراط گرایی و جدایی طلبی در شانگهای چین تأسیس شد.^۱

علاوه بر اعضای اصلی، ابتدا مغولستان در سال ۲۰۰۴ و یک سال بعد ایران، پاکستان، هند و افغانستان نیز در سال ۲۰۱۲ به عنوان عضو ناظر به سازمان ملحق شدند.

گفتنی است که نقش اصلی و تعیین کننده را در این سازمان، جمهوری خلق چین و فدراسیون روسیه ایفا می کنند. این سازمان از سویی در صدد حل مشکلات کشورها و سازمان های عضو می باشد و از سویی دیگر و مهم تر از آن برای احیای ابرقدرتی شرق و مقابله با توسعه طلبی های ایالات متحده گام های بلندی را برداشته است. که از آن جمله می توان به مانور مشترک نظامی چین و روسیه در سال ۲۰۰۵ با عنوان «**مأموریت صلح ۲۰۰۵**» اشاره کرد. گفتنی است این مانور نظامی باعث رشد سریع تسلیحاتی بین پکن - مسکو شد.

۱ - برای مطالعه بیشتر ر.ک. به: نگاهی به سازمان های همکاری اوراسیا (با تأکید بر سازمان همکاری شانگهای)، موجود در آرشیو اداره پژوهش خبری.

Shanghai Cooperation Organization

■ اهداف سازمان شانگهای

سازمان همکاری شانگهای ترکیبی از اهداف سیاسی، امنیتی و اقتصادی را به صورت توأمان تعقیب می کند. مقابله با ایده جهان تک قطبی و مهار روند رو به گسترش حضور قدرت های فرامنطقه ای، به ویژه ناتو و ایالات متحده آمریکا در فضای اوراسیا از طریق موازنه نرم و تحکیم همکاری های منطقه ای، مقابله با سه عنصر جدایی طلبی، افراط گرایی و تروریسم و نیز گسترش همکاری های اقتصادی به ویژه در بخش انرژی، از جمله مهم ترین اهداف سازمان همکاری شانگهای به شمار می رود. آنچه بر اهمیت اهداف و برنامه های این سازمان افزوده است، تحولاتی است که در طی سال های اخیر در فضای ژئوپلیتیک اوراسیا و مناطق پیرامونی آن روی داده است. تحولات مهمی چون امنیتی شدن فضای بین المللی پس از حادثه ۱۱ سپتامبر، اشغال افغانستان، حضور مستقیم ناتو و ایالات متحده در منطقه آسیای مرکزی، گسترش فعالیت گروه های افراطی و تروریستی در افغانستان و پاکستان، حضور قدرتهای فرامنطقه ای در غرب آسیا و مسائل مربوط به انتقال و امنیت انرژی، موجب توجه روز افزون جامعه جهانی به اهداف و برنامه های بازیگران سازمان همکاری شانگهای شده است.

برخی از اهداف اولیه این سازمان میان‌دولتی عبارتند از:

- ۱- تقویت اعتماد متقابل، دوستی و حسن همجواری میان اعضا؛
- ۲- تحکیم همکاری‌های چندجانبه برای حفظ صلح، امنیت و ثبات در منطقه و ارتقای نظم سیاسی - اقتصادی جدید بین‌المللی بر مبنای دموکراسی، عدالت و عقلانیت؛
- ۳- اقدام مشترک علیه تروریسم، جدایی‌طلبی و افراط‌گرایی در اشکال مختلف آن؛
- ۴- تشویق همکاری‌های مؤثر منطقه‌ای در تمامی حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، دفاعی و فرهنگی؛
- ۵ - کمک به رشد اقتصادی و توسعه فرهنگی و اجتماعی در منطقه؛
- ۶ - همکاری در زمینه مسائل حقوق بشری و همگرایی در اقتصاد جهانی؛^۱

با تغییر نام و ساختار گروه ۵ به سازمان همکاری شانگهای (SCO) و پذیرش ازبکستان (با تأیید و تأکید بسیار روسیه) اهداف آن نیز تغییر کرد. این اهداف عبارت بودند از:

- (۱) تقویت همکاری با محورهای امور سیاسی اقتصادی، تجاری و نظامی
- (۲) ضدیت با فعالیتهای غیرقانونی، مبارزه مشترک بر ضد جدایی طلبی، تروریسم بین‌المللی و مهاجرت‌های غیرقانونی
- (۳) احترام به اصل حاکمیت مشتمل بر دفاع از اصل مالکیت بر اساس منشور ملل متحد، حمایت از چین واحد و حمایت از دیدگاه روسیه در چین
- (۴) احترام به قرارداد موشک ضد بالستیک
- (۵) امنیت منطقه‌ای^۲

■ ایران و عضویت تهران در SCO

جمهوری اسلامی ایران در سال ۲۰۰۵ (تیر ۱۳۸۴) به عنوان عضو ناظر به سازمان همکاری شانگهای پیوست و در سال ۲۰۰۸ رسماً درخواست عضویت خود را به سازمان شانگهای ارائه کرده است. با وجود گذشت ۱۱ سال از این درخواست^۳، تهران همچنان عضو ناظر سازمان است.^۴

با وجود مشارکت فعال ایران در اجلاس‌ها و دیگر فعالیتهای مربوط به سازمان، طرح عضویت کامل ایران هیچ‌گاه اجازه مطرح شدن به صورت رسمی را پیدا نکرد. مهم‌ترین دلیلی که از همان آغاز تاکنون از سوی اعضای سازمان شانگهای برای مخالفت با عضویت کامل ایران بیان شد، برمی‌گردد به موضوع تحریم‌های شورای امنیت علیه کشورمان که به نظر می‌رسید با اجرای برجام، این مانع نیز برطرف شده باشد. اما نتایج شانزدهمین اجلاس شانگهای حاکی از موضوع دیگری بود. هرچند به طور رسمی به نام کشورهای مخالف با عضویت ایران در این سازمان اشاره‌ای نشده و تنها به این جمله بسنده شده است که؛ «در کل» همه با عضویت ایران موافق‌اند ولی «اختلافات جزئی فنی» بر سر زمان‌بندی الحاق ایران وجود

۱ - <http://www.isrjournals.ir/en/experts/1242-special-article-farsi209.html>

۲ - <http://www.bashgah.net/fa/content/show/18188>

۳- البته از زمان عضویت ناظر حدود ۱۵ سال می‌گذرد.

۴- حال آنکه کشورهایی مثل پاکستان و هند در کمتر از دو سال موفق شدند به عضویت کامل این سازمان پذیرفته شوند.

دارد. اما با موضع گیری آشکار برخی مقامات کشورهای عضو شاید بتوان یک دسته بندی صوری^۱ در این زمینه ارائه داد. گفته می شود، با وجود اصرار روسیه بر عضویت ایران، برخی دیگر از اعضا با این امر مخالفت کرده اند. گفتنی است پاکستان و هند در سال ۲۰۱۵ خواستار ملحق شدن به سازمان شانگهای به عنوان عضو اصلی شدند و دو سال بعد در نشست آستانه در سال ۲۰۱۷ عضویت آنها رسماً از سوی اعضا مورد تایید قرار گرفت.

■ دلایل اهمیت سازمان همکاری شانگهای برای ایران

گرایش سازمان شانگهای از سال ۲۰۰۸ به مسائل اقتصادی بیشتر شده است و در امتداد آن ابتکار دولت چین برای احیای جاده ابریشم که در سال ۲۰۱۲ مطرح کرد، وجهه اقتصادی آن را پررنگ تر کرد بنابراین عضویت دائم ایران در این پیمان دو فایده در بردارد.

۱- بهره بردن از مزایای صندوق جاده ابریشم،

۲- بهره مندی از صندوق اعتباری سازمان شانگهای،

لذا قرار گرفتن در یک پیمان چند جانبه بین المللی اقتصادی می تواند به توسعه زیر ساخت ها کمک کند و استفاده از منابعی که در صندوق های توسعه ای که توسط چینی ها راه اندازی شد، مثل بانک توسعه زیر ساخت ها که ایران نیز سهامدارش است یا صندوق سازمان کنفرانس شانگهای و صندوق ابریشم، همه اینها می تواند برای توسعه زیر ساخت ها مثل توسعه راه های ریلی، زمینی و هوایی، کشتیرانی و بنادریه کشور کمک کند. همچنین با عضویت در این سازمان زمینه دسترسی به بازارهای موجود در سازمان کنفرانس شانگهای سهل تر می شود^۲.

۱ - کشورهای موافق عضویت ایران و کشورهای مخالف عضویت ایران (یا مستقیم و یا نیابتی)

۲ - <https://www.tabnak.ir/fa/news/۸۰۶۷۸۳>

منبع: مزایای راه ابریشم برای ایران، ایران آنلاین

گفتنی است مناسبات تجاری تهران- شانگهای در سال گذشته به رقمی افزون بر ۳۷,۲ میلیارد دلار رسیده است که نسبت به سال پیش از آن، رشد ۲۰ درصدی را نشان می دهد.

قرارداد تولید و تامین ۴۵۰ دستگاه واگن مترو برای شهرهای اهواز، شیراز و تبریز، بین سازمان نوسازی و گسترش صنایع ایران (ایدرو) و شرکت پوژن چین منعقد شد.

امضای تفاهمنامه همکاری برای توسعه فاز سوم پارک فناوری پردیس از دیگر دستاوردهای همکاری ایران و شانگهای است. طبق این توافق ۱۲۵ میلیون یورو در مدت ۱۰ سال به این پارک تزریق خواهد شد. پارک فناوری پردیس یکی از مهمترین پارک ها در حوزه علم و فناوری کشور به شمار می رود.

طرح برقی کردن قطار تهران- مشهد از جمله طرح های بزرگی است که در چهارچوب طرح بزرگ راه ابریشم چین میان دو کشور امضا شده است^۱.

۱ - تجارت و اقتصاد ایران به سوی کشورهای آسیایی چرخش کرده است، شاهرخ بهزادی، دنیای اقتصاد، اقتصاد دنیا

سازمان همکاری شانگهای ۱۲ عضو دارد که ۸ کشور عضو اصلی شامل چین، هند، قزاقستان، قرقیزستان، پاکستان، روسیه، تاجیکستان ازبکستان و چهار کشور ناظر شامل ایران، افغانستان، بلاروس، و مغولستان در این سازمان میان دولتی حضور دارند.^۱

■ جمعیت و وسعت SCO

سازمان همکاری شانگهای با جمعیتی بالغ بر سه میلیارد نفر و پهنه وسیع سرزمینی به میزان ۳۵ میلیون و ۹۷۲ هزار کیلومتر مربع به یکی از بزرگ‌ترین پیمان‌های منطقه‌ای در جهان تبدیل شده است.^۲ با عضویت پاکستان و هندوستان در سازمان همکاری شانگهای، نزدیک به نیمی از مردم جهان عضو این سازمان هستند."

■ اقتصاد SCO

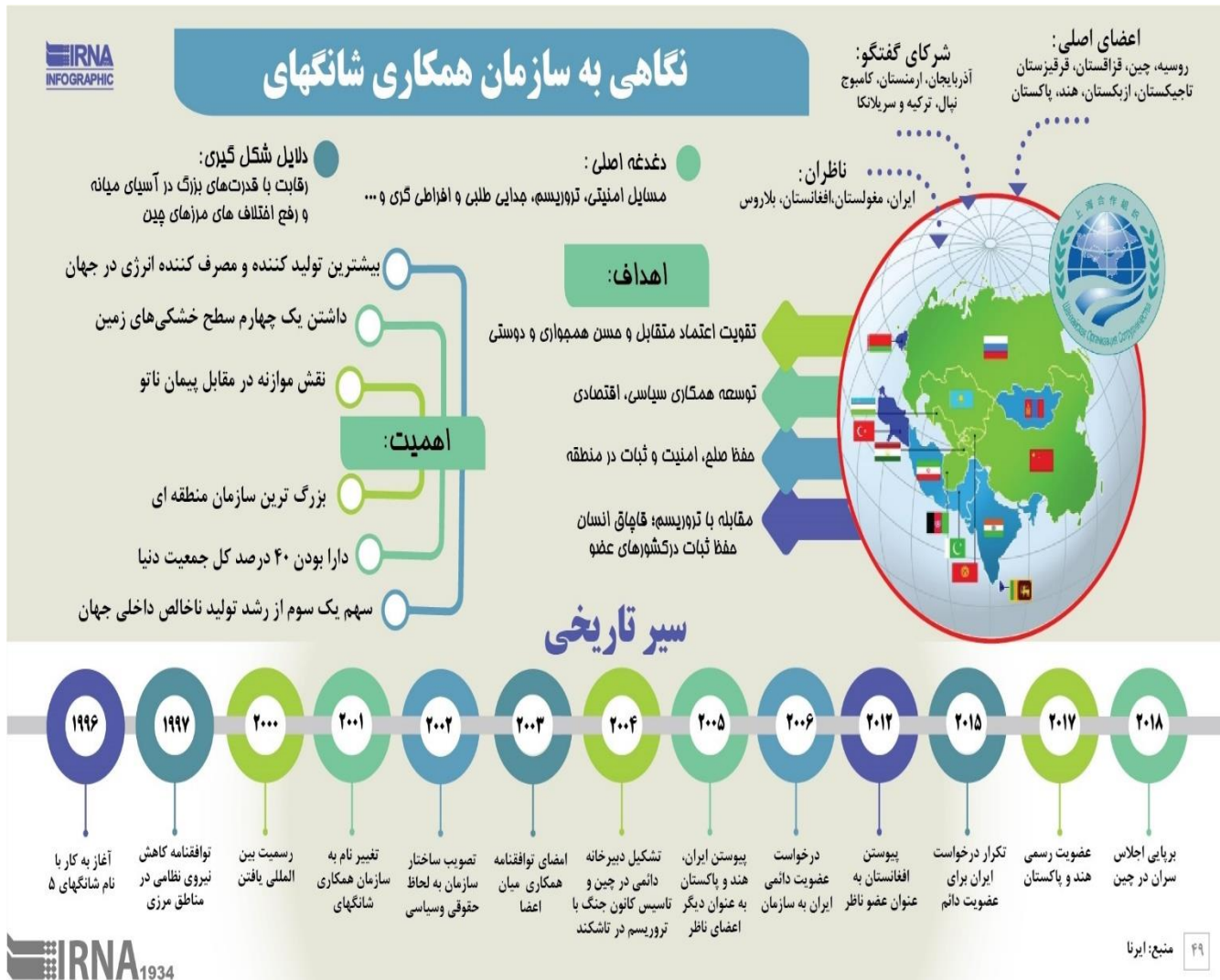
بر اساس داده‌های بانک جهانی، حجم اقتصاد سازمان همکاری شانگهای با عضویت پاکستان و هندوستان به این سازمان در سال ۲۰۱۷ از مرز ۱۵ تریلیون دلار گذشت و ۲۰ درصد حجم کل ۷۴ تریلیون دلاری اقتصاد جهان را به خود اختصاص داد. قبل از عضویت پاکستان و هندوستان، حجم اقتصادی این سازمان در پایان سال ۲۰۱۵ حدود ۱۲٫۷ تریلیون دلار بود. پرفسور دکتر اوکتای تانری‌سور، عضو هیئت علمی دانشگاه خاورمیانه (ODTÜ) در خصوص ظرفیت اقتصادی سازمان همکاری شانگهای تأکید دارد که "ساختار سازمان همکاری شانگهای متغیر و رو به رشد است. این سازمان در واقع برای

۱ - تانباک، پیشین

۲ - فقط یک کشور فارسی زبان مخالف عضویت ایران در پیمان شانگهای است! جام جم آنلاین، ۱۳۹۶/۳/۲۰

حل مسائل مرزی تاسیس اما با گذشت زمان به یک سازمان اقتصادی تبدیل شد". وی با تأکید بر تنوع کشورهای عضو و ناظر در این سازمان افزود: "این سازمان هم اکنون فاصله زیادی تا اجرای پروژه‌های چون سیاست ادغام اتحادیه اروپا دارد. زیرا کشورهای بسیار متفاوتی درون این سازمان هستند که منافع و ساختارهای اقتصادی مختلفی دارند. با این حال سازمان همکاری شانگهای ظرفیتی جدی برای همکاری در حوزه اقتصاد دارد".

■ سازمان همکاری شانگهای در یک نگاه

■ جمع بندی

در زمینه اهمیت سازمان همکاری شانگهای برای جمهوری اسلامی ایران باید تأکید داشت که صرف پرداختن به موضوع از زاویه تحریم ها و بحث انزوای ایران، که متأسفانه در اکثر تحلیل ها نیز از این زاویه به آن نگریسته می شود، نه تنها رویکردی تک بعدی است، بلکه به نظر می رسد با دکتترین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس سه اصل «عزت، حکمت و مصلحت» نیز منافات دارد. لذا برجسته نمودن اینکه؛ «این سازمان به اصطلاح مفری است برای ایران»، نه شایسته است و نه وجاهت دارد. هر چند «موانع خارجی» مانع رسیدن برخی اهداف سیاست خارجی است لیکن نباید از «برخی غفلت ها، کم کاری ها و ناهوشمندی ها» نیز غافل شد.

«اجرای سیاست های انقلابی در هر زمینه، از جمله عرصه دیپلماسی باعث افزایش اقتدار و تأثیرگذاری، ارتقای جایگاه کشور و عزت و اعتبار ایرانیان در میان ملت ها می شود». لذا حفظ «جایگاه عزتمند فعلی کشور» با اتخاذ «سیاست های حکیمانه» میسر است. آنچه مسلم است اینکه گفتگو و مفاهمه با برطرف کردن سوء تفاهم ها، کاهنده سطح تنش های منطقه ای و از کارآمدترین راهای مقابله با سیاست «ایران هراسی» دشمنان است، لیکن ضروری است که تأکید شود در عرصه کنونی بیش از هر زمان دیگر غالب شدن «فضای جریان ها» بر «فضای مکان ها»، تأثیر مستقیمی بر کنش گران عرصه روابط منطقه ای و بین المللی گذاشته است. از این منظر به نظر می رسد که در تبیین و اهمیت سازمان همکاری شانگهای به دور از هر گونه افراط و تفریط باید با رویکردی واقع بینانه و با عنایت بر ملاحظات و واقعیات ملی و فراملی به آن پرداخته شود.

مسلماً این سازمان بزرگ منطقه ای در حالی می تواند بیش از گذشته تأثیرگذار باشد، که نه تنها از پوسته اقتصادی خود بیرون بیاید، بلکه به دور از هر گونه اعمال فشار بیرونی، به اتخاذ تصمیمات بویژه در زمینه عضو گیری بپردازد تا به هدف اصلی آن که «موازنه قدرت در برابر نفوذ آمریکا و ناتو» است، نائل آید.